

MUSTAFA SUPHI ANADOLU'YA NİÇİN GELİYORDU?

29 Haziran 2024

Yıldırım Koç

Mustafa Suphi ve yoldaşları 28 Aralık 1920 günü Kars'a geldi.

Anadolu'ya yardıma mı geliyordu? Yardıma geliyorsa kime yardım edecekti? Mustafa Kemal Paşa'ya mı, 27 Aralık 1920 günü Büyük Millet Meclisi'ne karşı ayaklanan Çerkes Ethem'e mi?

Sovyet Rusya'nın çok önemseydiği ve Bolşevik görevlilerin yakın ilişki içinde oldukları milis komutanı Çerkes Ethem'in Büyük Millet Meclisi'ne karşı ayaklanması 27 Aralık 1920 günü başladı. Mustafa Suphi ve yoldaşları, ertesi günü, 28 Aralık 1920 tarihinde Kars'a geldi. Bu günlerde Yunan ordusunun saldırısı da başladı. 10-11 Ocak 1921 günleri Büyük Millet Meclisi'nin düzenli ordusu Yunan ordusuna karşı Birinci İnönü Zaferi'ni kazandı. Çerkes Ethem ayaklanması 23 Ocak 1921 günü bastırıldı. Mustafa Suphi ve yoldaşlarının katledilmesi ise 28/29 Ocak 1921'de.

Mustafa Suphi ve yoldaşlarının, Çerkes Ethem ayaklanmasının başlamasının ertesi günü Anadolu'ya geçişlerinin amacı neydi? Büyük Millet Meclisi'nin yönettiği mücadeleye katılmak ve bu mücadeleye destek olmak mı? Yoksa Sovyet Rusya'nın çok önem verdiği ve Şerif Manatov ve Ziyetullah Nevşirvanov gibi Sovyet görevlileri aracılığıyla yönlendirmeye çalıştığı Çerkes Ethem'in Büyük Millet Meclisi'ne karşı başlattığı ve (yanlış bir hesapla) başarılı olacağı tahmin edilen ayaklanmanın yönetici kadrosunu oluşturmak mı (Şerif Manatov ve Ziyetullah Nevşirvanov Ethem'in ayaklanma girişimi davasında 15'er yıl ağır hapis cezasına çarptırıldı; Necip Hablemitoğlu, *Milli Mücadele'de Yeşil Ordu Cemiyeti*, Birharf Yay., İstanbul, 2006, s.353-355)? Anadolu'daki kurtuluş mücadelesini Sovyet Rusya'nın politikaları doğrultusunda yönetmek mi?

Mustafa Suphi ve yoldaşlarının Anadolu'ya geçmesinin üç ay ertelenmesinin nedeni de, Çerkes Ethem ayaklanmasının bekleniyor olması mıydı?

10-16 Eylül 1920 günleri Bakü'de yapılan "TKP Kuruluş Kongresi"nde, örgütün Anadolu'ya nakledilmesi kabul edilmişti (Bkz. Emel Seyhan Atasoy – Meral Bayülgen (der.), *Türkiye İştirakiyun Teşkilatlarının Birinci Kongresi, TKP Kuruluş Kongresi, Tutanak ve Belgeler*, Sosyal Tarih Yay., İstanbul, 2008). Kongrede seçilen yönetimin 4 Ekim 1920 günü Bakü'de yaptığı toplantıda da Mustafa Suphi şunları söyledi: "Merkezi heyet azasından üç kişi, siyasi işçilerden on iki kişi ki ceman on beş kişi **üç güne kadar** Türkiye'ye azimet edecektir (gidecektir,Y.K.)." (Yücel Demirel (çev.), *TKP MK 1920-1921 Dönüş Belgeleri-1*, Tüstav Yay., İstanbul,2004, s.82) 13 Kasım 1920 günlü toplantıda da Mustafa Suphi "bu hafta zarfında gidileceği"ni açıkladı (Demirel,2004;160). Bu karar ve açıklamalara karşın, Anadolu'ya gidiş üç ay ertelendi, ancak Çerkes Ethem'in ayaklanmasının ertesi günü gerçekleştirildi.

1920 yılı Aralık ayında milli ordunun Yunan ordusuna karşı henüz bir başarı elde edemediği ve iç ayaklanmaların bastırılmasında Çerkes Ethem'in çok önemli rol oynadığı unutulmamalıdır.

Mustafa Kemal Paşa, 13.9.1920 günü Türkiye Komünist Fırkası yöneticileri Mustafa Suphi Bey ve Mehmet Emin Bey'e, 15.6.1920 tarihli mektuplarına cevaben gönderdiği mektupta şunları yazıyordu:

“Büyük çoğunluğu rençber ve köylüden meydana gelen milletimiz, Batı’nın emperyalizm ve kapitalizm mahkûmiyetinden kendini kurtarabilmek için bunlara karşı birleşmiş olarak mücadele ve mübarezeeye karar vermiştir ve bu kararını tatbik etmektedir. (...)

“Gerek şahsen ben ve gerekse bütün mesai arkadaşlarım çoğunluğu rençber ve köylüden ibaret olan milletimizin bağımsızlığını tesis ve temin yegâne gayesini takip etmekteyiz.

“Memleket ve milletimiz her taraftan emperyalist ve kapitalistlerin hücumlarına maruz bir halde olduğu gibi, fiilen bunlara iştirak eden İstanbul hükümetinin padişahına atfen memleket dahilinde çıkarılan devamlı karışıklıklardan doğan mahalli anlaşmazlıklara da karşı koymak mecburiyetindedir. Dolayısıyla, milletin birlik ve mukavemetini ihlal edebilecek zamansız ve fazla teşebbüslerden sakınmak, milletimizin kurtuluşu açısından elzemdir. Bu lüzumu göz önünde bulunduran Büyük Millet Meclisi, toplumsal inkılabı sükûnetle ve esaslı surette tatbik etmektedir.

“Gaye ve prensip itibarıyla bizimle tamamen ortak olan Türkiye İştirâkiyûn Teşkilatı’ndan maddeten ve manen hakkıyla istifade edebilmekliğimiz için, teşkilatınızın sadece Büyük Millet Meclisi Riyaseti’yle irtibat tesis ve muhafaza eylemesi lazımdır. Türkiye dahilinde tatbik edilecek her türlü teşkilat ve inkılâplar ancak bu kanal vasıtasıyla yapılabilir.”*(Atatürk’ün Bütün Eserleri ATABE Cilt 9, Kaynak Yay., İstanbul, 2002, s.328-329.)*

Ancak Mustafa Suphi’nin ve büyük olasılıkla da Sovyet Rusya’da iktidarda olanların bir kesiminin gerçek amacı farklıydı.

Mustafa Suphi’nin Moskova’da 28 Ekim 1919 tarihinde yazdığı “Bizim İşimiz” başlıklı yazı, Büyük Millet Meclisi Başkanlığı’na bağlı olmanın değil, “Anadolu’daki bütün işleri kendi eline” almanın amaçlandığını göstermektedir. Bir dönem eski TKP’nin önemli yöneticilerinden ve eski TKP tarihi konusunda çok değerli çalışmalar gerçekleştirmiş olan Bilal Şen’in Rusya’daki arşivde bulup açıkladığı bir belge aşağıda sunulmaktadır. Mustafa Suphi, “Bizim İşimiz” başlıklı yazıda gerçek amaçlarını şöyle ifade etmektedir:

“Bizim İşimiz.

“A – Sosyalist ve Sosyal Demokrat parti örgütlerinde komünist propagandasını şiddetlendirmek, bölgelerde (birer) matbaa elde etmek, birer gazete çıkarmak, edebiyat sağlamak, bizim programa göre hareket edenlerin ve bizim sosyalist partilere sempati duyanların (katılacağı) bir kongre toplamak ve Üçüncü Enternasyonal’in diktatörlük (ilkesini) kabul etmek, ilk fırsatta Türkiye Komünist Partisi’ni ilan etmek.

“B – Böylece Anadolu’nun çeşitli yerlerindeki partizan müfrezeleri arasında bağlar kurmak için cephe gerisi sağlamak ve bu hareketi güçlendirmek için Askeri Devrim Komitesi kurmak gerekir.

“Bu teşkilat bağımsız olacak, ama bizim örgütlerin güdümünde bulunacak.

*“Türkiye Askeri Devrim Komitesi’nin bütün işi, gerek Sovyet Rusya’da ve gerekse tüm dünyada sosyal devrim hareketinin devamı ve muhafazası doğrultusunda yoğunlaşacak. O İngiliz-Fransız işgalcilerine karşı, Anadolu hareketine, bu hareketin Kafkas’lara yapılmasına, o yerlerde Sovyet erki örgütlenmesine geniş yardım gösterecek. **Türkiye Askeri Devrim Komitesi ilk olanaktan yararlanıp Anadolu’daki bütün işleri kendi eline alarak Sosyalist Türkiye’yi kuracak ve sınırdış Sovyet Rusya’yla el ele verme amacına yönelecek.** İmza: Mustafa Suphi, Moskova, 28 Ekim 1919” (Ersin Tosun (haz.), Bilal Şen Arşiv Çalışmaları, Sosyal Tarih Yay., İstanbul, 2019, s.93)*

Mustafa Suphi’nin arkadaşlarından Salih Zeki’nin “Subhi Yoldaş ve 16 Şehitler” başlıklı yazısında da bu konu şu şekilde ele alınıyordu (20 Ocak 1936):

“Subhi Baküya geldiği vakit orada dahi küçük bir komünist grubu (Türkiye Komünist Seksiyonu), seksiyonun organı olan Türkçe ‘Yeni Yol’ gazetesi ve gelecek Türkiye kızıl ordusunun nüvesi olmak ümidi ile teşkil edilmiş Türkiyeli esirlerden ve harb kaçaklarından mürekkep bir Türkiye kızıl bölüğü vardı.

“Suphiyi vapur iskelesinde bu bölüğün ikiyüz kadar kızıl askeri istikbal etti. (...)

“Baküya geldiği vakit Subhinin bütün emelini ve varlığını, istilacı emperyalistleri Anadoludan kovmak, büyük Oktyabır inkılabını ilk fırsatta Türkiyeye göçürerek Türkiyenin mazlum emekçilerini sovyetler hakimiyetine kavuşturmak ile hülasa olunabilirdi. (...)

“Baküya gelir gelmez (...) Bütün işleri eline aldı, kızıl bölüğü alay haline çevirdi. Rusyanın muhtelif yerlerindeki Türkiyeli esirleri celbedip alayı takviye etti. Hatta Türk kızıl alayının II nci Kızıl Ordu terkbine dahil olarak Yağcıda, Görüsda taşnaklarla muharebeye iştirak ettiği vakit sekiz yüzden fazla mevcudu vardı, birkaç yüz kurban verdi. Subhi kızıl alayın siyasi terbiyesine ve askeri talimine bilhassa çalıştı.” (Arsen Avagyan, Karanlıkta Kalmış Bir Eylemci, İttihatçı Komünist Salih Zeki (Kuşarkov), Sosyal Tarih Yay., İstanbul, 2020, s.82-83)

Mustafa Suphi, “Türkiye İştirakiyun (Komünist) Teşkilatı Merkezi Heyetinin ve Bakü Komitesinin Fikirlerini Neşreden Yeni Dünya Gazetesi”nin 28 Haziran 1920 sayısında yer alan “Saltanattan Sonra” yazısında şunları yazıyordu:

“Anadolu’da bugün büyük zahmet ve fedâkarlıklarla Avrupa ve İstanbul haydutlarına karşı çarpışan amele, rençber ve asker kardeşlerimiz, bu harbin sonunda yine eski günahkâr, melun ve müstebîd ağa ve paşalardan mürekkep hükûmetler meydana geldiğini ve kendilerinin yine eskisi gibi dışarıdan gelmiş bir misafir halinde kenarda kaldıklarını görseler memnun olurlar mı? Elbette değil. Onun için Türkiye amele, asker ve rençberleri bugünden itibaren istek ve dileklerini meydana koyup hangi maksatla ve ne için çalıştıklarına, canlarını telef ettiklerine işaret olan kızıl bayraklarını yükseltmeye mecburdurlar.

“Umûmiyetle döktükleri kan-terleri hak etmek, işledikleri işe ve toprağa sahip olmak, memleket ve hükûmet işlerini ellerine almak isteyen amele ve rençber milleti Türkiye’de de bundan fazla veya eksik bir şey murat etmez. (...) Bundan sonra Anadolu ve Türkiye’de, halkın sırtında yaşayacak herhangi bir hükûmet, hatta cumhuriyet şeklinde de olsa yer tutmaz, yaşayamaz. (...) Onun için yaşasın Türkiye amele, rençber ve askerlerinin hükûmet ve cumhuriyeti!” (Emel Akal – Mustafa Çulfaz, Yeni Dünya Bakü Sayıları, Sosyal Tarih Yay. İstanbul, 2022, s.18)

Yeni Dünya Gazetesi’nin 8 Temmuz 1920 tarihli sayısında “İslâhi” imzalı “Türkiye’ye Dair” yazıda şunlar belirtiliyordu:

“Biz Türkiyeliler de bu tecrübe edilmiş yolları tekrar tecrübelerle kalkışmaksızın, doğrudan doğruya memleketin en çok kısmını teşkil eden amele, rençberleri, köylüleri sefaletten kurtaracak ve nihâyette bütün halkı bir sınıf hâlinde saadete eriştirecek hükûmet tarzı kabul etmeliyiz. Bu da ancak (şûrâ hükûmeti) tarzıdır.

“Şu halde Türkiye’de yapılacak inkılâp padişah hükûmetinin devamından ibâret olan mütefessih müesseselerin ilgâsıyla (şûrâ hükûmeti) usulünde (kızıl idare) tesis etmek olacaktır.” (Akal-Çulfaz,2022;41)

Yeni Dünya Gazetesi’nin 12 Temmuz 1920 tarihli sayısında da “İslâhi” imzalı yazıda aşağıdaki görüş dile getiriliyordu:

“Şu halde yapılacak tek bir şekil kalıyor ki o da:

“1 – Fukarâ halk, köylü, amele şûra hükûmeti usulünü kabul etmekten ibarettir. Bu nevi hükûmet Rusya’da tecrübe edilmekte ve yeniliğine rağmen müfîd bir tarz olduğu anlaşılmaktadır. (...)

“2 – Fukarâ halk ve köylü hükûmeti diktatörlüğü kurulmalıdır. (...)

“Fikrimize göre bugün Türkiye’de yapılması lâzım gelen inkılâp böyle bir inkılâptır Ancak böyle bir inkılâp meydana getirildiği zaman Türkiye hayatını, istiklâlini kazanır ve emperyalizmanın, kapitalizmanın esâretinden kurtulur ve burada geçinen halk da cins mezhep ve sınıf farkı olmaksızın kardeş ve mesut olarak yaşamak için yeni yolu bulmuş olurlar.” (Akal-Çulfaz,2022;60-61)

Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi’nin 8 Kasım 1920 tarihli “T.K.P.’nin Günümüz Koşullarındaki Asgari Programıyla İlgili Kararı”nda da, bu amaç daha yumuşak bir biçimde şöyle ifade ediliyordu:

*“Bugünkü ortam ve koşullarda, bu görevlerin en önemlisi, Anadolu’yu emperyalist işgale karşı savunan isyan hareketini güçlendirmek ve bu hareketi yöneten hükûmeti desteklemektir. Bunun yanı sıra, Türkiye’de oldukça üstün durumdaki **isyan hareketinin davasını tamamıyla hükûmetin yüksek memurlarının ve burjuvazinin eline bırakmamak** için Türkiye Komünist Partisi, işçi ve köylü emekçi yığınları arasında sınıf bilincini uyandıracak duruma gelinceye kadar devrimci hareketi derinleştirmeyi ve böylece bir taraftan Antant devletlerine karşı genel düşmanlık ortamından faydalanıp sosyal devrim fikirlerinin emekçi yığınları arasında filizlenmesine yardımcı olmayı, diğer taraftan da, bolşevizme sempati duyan akım ve eğilimleri güçlendirip tanzim etmeyi gerekli görüyor.” (Yücel Demirel, TKP MK 1920-1921 Dönüş Belgeleri-1, TÜSTAV Yay., İstanbul, 2004, s.154-155)*

Mustafa Suphi ve yoldaşları Anadolu’ya, Büyük Millet Meclisi’nin önderliğindeki kurtuluş mücadelesine yardımcı olmak için değil, bu mücadelenin önderliğini ele geçirebilmek için geliyordu. Kars’a geliş tarihleri de Çerkes Ethem ayaklanmasının başlamasının ertesi günüydü. Çerkes Ethem’in ayaklanması yenilgiyle sonuçlandı. Mustafa Suphi ve yoldaşları da amaçlarını gerçekleştirmede başarılı olamadı. Eğer Sovyet Rusya’nın çok önemseydiği Çerkes Ethem’e güvenerek ve mücadelenin başına geçme umuduyla Anadolu’ya gelmişlerse, bu hatayı hayatlarıyla ödediler.